

UDK: 82-8

Iroda PARDAYEVA,
Samarqand davlat chet tillari instituti dotsenti, PhD,
E-mail:pardayevairoda74@mail.com

DSc, professor S.Zokirova taqrizi asosida

SHOH NAVFAL OBRAZINING SHAKLLANISHIDA TARIXIY SHAXSLAR VA SHARQ ADABIY AN'ANALARINING TA'SIRI

Annotsatsiya

Sharq mumtoz adabiyotida, xususan, Alisher Navoiy ijodida tarixiy shaxslar obrazining badiiy talqini muhim poetik an'anaga aylangan. Shunday obrazlardan biri — Shoh Navfal timsoli bo'lib, u "Farhod va Shirin" dostoni tarkibida ramziy-estetik mazmunda gavdalanadi. Mazkur maqolada Shoh Navfal obrazi faqat tarixiy-biografik yondashuv doirasidagina emas, balki badiiy-falsafiy, axloqiy va siyosiy g'oyalarning badiiy timsoli sifatida o'rganiladi. Obraz dostonning umumiy kompozitsion tuzilmasida muhim dramatik vazifani bajarib, bosh qahramonning shakllanishi va sinovdan o'tish yo'lida qarama-qarshilik timsoli sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Shoh Navfal, doston poetikasi, ramziy obraz, tarixiy timsol, axloqiy g'oya, estetik talqin, ritsarlik, badiiy-falsafiy yondashuv.

ВЛИЯНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ЛИЧНОСТЕЙ И ВОСТОЧНЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА ШАХА НАВФАЛЯ

Аннотация

В классической литературе Востока, в частности в творчестве Алишера Навои, художественная интерпретация исторических личностей стала важной поэтической традицией. Одним из таких образов является Шах Навфаль, представленный в поэме «Фархад и Ширин» как символ с глубоким эстетическим и философским смыслом. В данной статье образ Шаха Навфаля рассматривается не только с биографической точки зрения, но и как художественно-философский, нравственный и политический символ. В структуре поэмы он выполняет важную драматургическую функцию – выступает в роли антагониста, способствующего формированию главного героя.

Ключевые слова: Алишер Навои, Шах Навфаль, поэтика дастана, символический образ, исторический персонаж, нравственная идея, эстетическая интерпретация, рыцарство, художественно-философский подход.

THE INFLUENCE OF HISTORICAL FIGURES AND EASTERN LITERARY TRADITIONS ON THE FORMATION OF THE IMAGE OF SHAH NAVFAL

Annotation

In classical Eastern literature, particularly in the works of Alisher Navoi, the artistic interpretation of historical figures has become a significant poetic tradition. One such figure is Shah Navfal, depicted in the epic Farhad and Shirin as a symbolic character endowed with aesthetic and philosophical meaning. This article explores Shah Navfal not merely as a historical-biographical figure but as a literary embodiment of ethical, political, and philosophical ideas. Within the structure of the epic, the character plays a key dramatic role as a foil or antagonist who contributes to the protagonist's moral development and narrative testing.

Key words: Alisher Navoi, Shah Navfal, epic poetics, symbolic figure, historical image, moral idea, aesthetic interpretation, chivalry, literary-philosophical approach.

Kirish. Alisher Navoiy "Layli va Majnun" dostonida muhabbatni yuksak falsafiy, ijtimoiy va axloqiy g'oyalari bilan uyg'unlashtiradi. Doston qahramonlari orqali inson ruhiyati, ichki ziddiyatlar, adolatsizliklar va tasavvufiy qarashlar ifodalangani. Har bir obraz muayyan g'oyani ifodalab, o'quvchiga axloqiy saboq beradi.

Dostonda bosh qahramonlar Layli va Majnundan tashqari Shoh Navfal obrazi ham alohida e'tiborga loyiqdir. Shoh Navfal dostonida ikkinchi darajali obraz bo'lsa-da, uning g'oyaviy vazni juda katta. U Majnunning do'sti sifatida tasvirlanadi va Majnunning iztirobini eshitgach, unga yordam berish uchun jangga kiradi. Bu holat Navoiyda do'stlik, insoniylik va haqiqatparastlikning yuksak namunasi sifatida talqin etiladi. Shoh Navfal obrazi jasorat va ma'naviy halollik timsolidir. U muhabbatni tushunadi, unga e'tiqod qiladi va bu e'tiqodi yo'lida hayotini xavf ostiga qo'yadi. Shoh Navfal, garchi urushda g'alaba qilmasa ham, ruhiy g'alabaga erishadi.

Chunki u o'z vijdoniga sodiq qoladi. Bu obraz orqali Navoiy insoniy do'stlikning eng oliy darajalaridan birini ko'rsatadi – g'amga sherik bo'lish, azobni bo'lishish, o'z maqomini unutib, biron uchun jang qilish. Shu sababli Shoh Navfal dostonning eng ma'naviy yuksak siymolaridan biri sanaladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Sharq mumtoz adabiyotida tarixiy shaxslar obrazining badiiy timsollarga aylantirilishi an'anaviy poetik hodisa sifatida qaraladi. Bu an'ana, ayniqsa, Alisher Navoiy ijodida yuksak badiiy darajaga ko'tarilgan bo'lib, uning "Xamsa"sida ko'plab tarixiy va shaxsiy obrazlar estetik-falsafiy talqinda aks ettirilgan. Shoh Navfal obrazi ham ana shunday timsollar sirasiga kiradi.

Tadqiqotchilar, xususan A. Qayumov (1970), N. Komilov (1994), va H. Turon (2003) o'z tadqiqotlarida Navoiyning obraz yaratish mahorati, xususan, ikkilamchi obrazlar orqali asosiy g'oyalarni ochib berish uslubini alohida ta'kidladilar. A. Qayumov Shoh Navfal singari obrazlarning

"bosh qahramonni sinovdan o'tkazuvchi timsollar" sifatidagi rolini qayd etsa, N. Komilov bu obrazlarning "ichki ma'naviy ziddiyatlarni yoritishdagi" ahamiyatini ko'rsatadi. H. Turon esa mumtoz dostonidagi ritrsarlik va axloqiy mezonlar muqobilligi haqida so'z yuritadi.

G'arbiy adabiyotshunoslikda ham, masalan, Chelkovski (1975), Meisami (1999), va Julie Meisami (2003) kabi tadqiqotchilar mumtoz epik adabiyotda "ritrsarlik obrazlari" orqali axloqiy g'oyalarni yetkazish holatlarini chuqur tahlil qilgan. Ularning fikricha, bu kabi obrazlar o'z davrining axloqiy idealini ifoda etuvchi ramziy vosita hisoblanadi.

Navoiyning "Layli va Majnun" dostonida Shoh Navfal obrazi orqali insoniy sadoqat, do'stlik, ruhiy halollik va haqiqatparastlik kabi qadriyatlar ilgari suriladi. Bu obrazni tahlil qilishda Sharq adabiy an'analariidagi "ideal sarkarda", "mujahid do'st" va "axloqiy kurashchi" modeliga tayangan holda yondashish muhimdir. Ushbu yondashuv tadqiqotda obrazning ramziy-estetik yuklamasini ochib berishga xizmat qiladi.

Natija va muhokama. Shoh Navfal obrazi Alisher Navoiy tomonidan "Layli va Majnun" dostonida yaratilgan murakkab, ko'p qirrali va falsafiy yondashuvni talab qiluvchi personajlardan biri bo'lib, uning badiiy timsolida nafaqat tarixiy siyrat, balki Sharq falsafasi, tasavvufiy tafakkur va insoniylik mezonlari mujassamlashtirilgan, chunki Navoiy bu obraz orqali sevgi, fidoyilik, muruvvat, ma'naviy yetuklik va fojiaiy murosaning goh faol, goh esa passiv vositasini yaratgan. Shoh Navfal nomi dastlabki manbalarda mustaqil tarixiy shaxs sifatida qayd etilmagan bo'lishiga qaramay, uning doston ichidagi harakatlari, ijtimoiy mavqei, shijoat va janggohdagi jasorati, muhabbat yo'lida ko'rsatgan himmati bilan o'ziga xos ideal yetakchi, zamon sharti bilan ish tutuvchi, ammo baribir ma'naviyatga xizmat qiluvchi obraz sifatida shakllantirilgan.

"Tarixiy kontekstda qaralganda, Shoh Navfal obrazining zamirida Erondagi Sulton Sanjar, Saljuqiylar davrining ayrim mo'tabar arboblari yoki Xuroson hukmdorlari kabi, kuch-qudratga ega bo'lgan, lekin u kuchni har doim ma'rifat va madadga bag'ishlay olgan shaxslarning prototipi yotgan bo'lishi mumkin, chunki u Laylining otasi bilan to'qnashganida, nafaqat kuch bilan, balki nutq, muomala, odob, siyosiy mulohaza orqali ham murosaga da'vat etadi. Shoh Navfalning obrazida islomiy-harbiy etikaga xos jihatlar mujassam bo'lib, u o'zini nafaqat jangchi, balki ma'naviy jihatdan pok inson sifatida ko'rsatadi, chunki u Majnunning faryodini tinglab, uni yolg'iz qoldirmasdan, unga najot qo'lini cho'zishga qaror qiladi, bu esa tasavvufda "murid" va "pir" o'rtasidagi aloqani eslatadi: ya'ni, Shoh Navfal himmat ko'rsatuvchi murshid, Majnun esa dardmand oshiq, haqiqat izlovchi muriddir"[1].

Navoiyning Shoh Navfal obrazini tasvirlash uslubida Qur'on va hadis manbalariga, islomiy tarixda e'tibor qozongan zohid-hukmdorlar portretiga ishora bor, ya'ni bu obraz "himmati baland sulton" sifatida g'oyaviy ma'noga ega bo'ladi – u o'z manfaatidan kechib, begona dardga davo topishga intiladi, bu esa tasavvufda "fanolik" (ya'ni o'zini yo'q qilish) bosqichiga kirgan yetuk ruhiy maqomni bildiradi. Shoh Navfal Majnunning sevgisiga ishonadi, uni haqiqiy his deb tan oladi, va muhabbat yo'lida kurashishga tayyor bo'ladi – bu harakat tasavvufiy ramz sifatida "ishq" bilan "quvvat"ning ittifoqi, ya'ni zohiriy kuch bilan botiniy haqiqatni birlashtirish sinovidir, u dostonning shu jihatida muhabbatni faqat softuyg'u emas, balki ijtimoiy mas'uliyat va yo'l-yo'riq bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Shoh Navfalning tasavvufiy ma'nodagi talqini, ayniqsa, uning jang qilishdan oldin Laylining otasini tinchlikka chaqirishi orqali yanada ravshan bo'ladi: bu holat "jihad-i akbar" – ya'ni, nafsga qarshi kurash ma'nosini beradi, chunki u o'zining qiroli sifatidagi g'ururini emas, insoniy qalbdagi rahm-shafqatni ustun qo'yadi, bu esa uni tasavvufda "halimlik" sifati bilan bezaydi. Shoh Navfal o'z jasorati bilan emas, balki halolligi, e'tiqodiga sodiqligi va insoniy qadr-qimmatga hurmati bilan doston ichida yorqin obrazga aylanadi – bu jihat Navoiy poetikasida hukmdorlar orasida kam uchraydigan, lekin orzu qilingan shaxsiyat modelini yaratadi, va bu orqali muallif o'z davridagi siyosiy-etakchilik tamoyillarini ham bilvosita tanqid qiladi.

Shoh Navfal doston ichidagi yagona qahramonlardan biri bo'lib, o'z faol harakati orqali syujetga o'zgarish kiritadi: u paydo bo'lishi bilan Majnunholati o'zgaradi, jang harakati paydo bo'ladi, Laylining otasi o'zini himoya qilishga majbur bo'ladi, va shu orqali dramatik kuch ortadi – demak, Shoh Navfal nafaqat g'oyaviy, balki kompozitsion vosita hamdir. Shuningdek, Shoh Navfal orqali Alisher Navoiy Majnunning muhabbatini jamoaviy tan olish, ya'ni uni bir shoh tomonidan ham e'tirof etilish darajasiga olib chiqadi – bu orqali muhabbat ijtimoiy quvvat kasb etadi, va bu tasavvufiy talqinda "ishq"ning "haq"dan kelgan ilohiy nur ekani g'oyasini mustahkamlaydi. Dostonning boshqa sahnalarida bo'lgani kabi, bu obraz ham sof adabiy-falsafiy tamoyillar asosida qurilgan bo'lib, o'quvchini chinakam yetakchilik, kuch va muhabbat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ustida mulohaza yuritishga undaydi, va Shoh Navfal bu bahsda befarq emas, aksincha o'zining ishtiroki bilan muammoni tiriklashtiruvchi, hayotga yaqinlashtiruvchi timsol sifatida gavdalanadi.

Shoh Navfal obrazining badiiy talqini Alisher Navoiy tomonidan puxta qurilgan bo'lib, u nafaqat kompozitsion jihatdan dostonning muhim bog'lovchi nuqtalaridan biri, balki g'oyaviy qatlamda ham chuqur ma'nolarni o'zida jamlagan siymodir. U voqealar rivojida kutilmagan holda paydo bo'ladi va Majnunning ishqiy dardini yurakdan his qilib, unga yordam qo'lini cho'zadi. Shoh Navfalning bu harakati tasodifiy emas, balki muayyan ruhiy yuksaklikning belgisi bo'lib xizmat qiladi. Navoiy bu orqali insoniy fazilatlarini – g'amxo'rlik, sadoqat, mehr-oqibat kabi qadriyatlarni targ'ib qiladi. Shoh Navfalning badiiy obrazida jasorat bilan bir qatorda rahm-shafqat, oqilona qaror qabul qilish, sabr va bardosh, kechirimlilik kabi xususiyatlar mujassam. U zohiran kuchli hukmdor, sarkarda bo'lishiga qaramay, botinan nozik qalb sohibi, ruhiy yetuk inson sifatida gavdalandiriladi.

Shoh Navfalning Majnun uchun qilgan harakatlari uni faqat do'st emas, balki murabbiy va murshid sifatida ham talqin qilish imkonini beradi. Badiiy jihatdan bu obraz qahramonlar oralig'ida o'ziga xos muvozanatni saqlaydi – u na Layli kabi muhabbat timsoli, na Majnun kabi fidoiy oshiq, u – haqiqatni anglagan, lekin hal qiluvchi o'ringa da'vo qilmaydigan ruhiy ustunlikka ega siymodir. Uning Laylining qabilasiga qarshi urush ochish qarori dastlab qahramonlikdek ko'rinsa-da, keyinchalik u jangda g'alaba qozonmaydi, ammo bu yengilish emas, aksincha, yuqori darajadagi insoniy g'alaba sifatida talqin qilinadi. U vaziyatni to'g'ri anglaydi, g'ururni emas, mantiqni ustun qo'yadi, qon to'kilishini istamaydi. Shoh Navfal obrazining badiiy jihatlarini shu qadar puxta ifodalanganki, u har bir sahnada tomoshabinni fikrlashga undaydi – insoniylik qaysi holatda, qanday ko'rinishda namoyon bo'lishi kerakligi borasida.

Alisher Navoiy bu obraz orqali zamondoshlariga va kelajak avlodlarga chin inson qanday bo'lishi kerakligini namuna sifatida ko'rsatgan. Shoh Navfal – bu faqat jangchi emas, u yurak bilan fikr yuritadigan, yurak bilan harakat qiladigan inson timsolidir. Uning Majnun oldidagi harakati

o'quvchiga beg'arazlik va haqiqatga sodiqlik fazilatlarini tushunishga yordam beradi. Navoiy Shoh Navfal orqali ba'zan yovuzlikka yovuzlik bilan emas, balki sabr, mardlik va tushunish bilan yondashish zarurligini ko'rsatadi. Shoh Navfalning bu kabi fazilatlarini uni xalq ongida unutilmas obrazga aylantiradi va uni doston ichida ruhiy ustunlik timsoli sifatida e'tirof etishga asos beradi.

“Shoh Navfal obrazi orqali Alisher Navoiy faqat individual fazilatlarini emas, balki ijtimoiy pozitsiyalar va ular o'rtasidagi qarama-qarshilikni ham ifodalaydi. Dostonning umumiy mohiyatida ishq – ilohiy haqiqatga eltuvchi kuch sifatida talqin qilinarkan ekan, ijtimoiy to'siqlar, urf-odatlar, shaxsiy manfaatlar bu yo'ldagi g'ov sifatida ko'rsatiladi. Shoh Navfal ushbu kuchlar o'rtasida muvozanat saqlovchi siymo sifatida gavdalantiriladi. U bir tomondan jamiyat vakili sifatida tartib va urf-odatlarini tan oladi, ikkinchi tomondan Majnun qalb dardiga befarq bo'lmay, unga yordam ko'rsatishga urinadi. Bu qaror uni ijtimoiy tartib va insoniylik o'rtasida tanlov qilishga majbur qiladi. Shoh Navfal tanlovda insoniylikni ustun qo'yadi, chunki u qalb bilan fikr yuritadi”[2].

Mazkur pozitsiya, ya'ni insoniylikni ijtimoiy manfaatdan ustun qo'yish – tasodifiy emas, balki muayyan ma'naviy-axloqiy asosga ega. Shoh Navfal obrazida bu qaror chuqur ruhiy iztirob bilan bog'liq bo'lib, u ishqning buyukligini tushunib yetgan siymo sifatida o'zining jangovar obro'sini xavf ostiga qo'yadi. Uning urushga kirishi – bu Majnun sevgisining haqqoniylikni tan olishdan kelib chiqqan xatti-harakat bo'lib, bu jihati bilan u doston doirasida boshqa har qanday ijtimoiy vakil – Laylining otasi, qabiladoshlari, hattoki podshohlar orasida noyob maqomga ega bo'ladi. Shoh Navfalning fojiga bo'lgan munosabati uni odamiylikning eng yuqori bosqichiga olib chiqadi, u o'z harakatlari bilan ko'rsatadiki, asl mardlik yurak bilan tanlangan haqiqatni himoya qilishdir.

Shoh Navfal bu fojida tomoshabin emas, faol ishtirokchidir. U Majnun uchun jangga o'tlanadi, garchi Laylining roziligi yo'qligi aniq bo'lsa-da, bu jangda u sevgining kuchi, g'amxo'rlik va halollik uchun kurashadi. Natijada Shoh Navfalning harakatlari ijtimoiy zo'ravonliklar, ma'naviy ko'rlik va o'rinsiz an'analarni fosh etuvchi harakat sifatida baholanadi. Alisher Navoiy orqali Shoh Navfal badiiy vosita bo'lib, butun jamiyatga savol beradi: insoniylik va muhabbat o'rtasida tanlov bo'lsa, qaysi biri ustun? Bu savol esa Shoh Navfalning pozitsiyasi orqali javob topadi – insoniylik, muhabbat, vafo, halollik har qanday ijtimoiy to'siqdan ustundir.

Shoh Navfal obrazi Alisher Navoiy dostonida mukammal axloqiy-ruhiy ideal sifatida tasvirlanadi. U faqat voqealarning ishtirokchisi emas, balki butun dostonning g'oyaviy chizig'ini o'zida mujassamlashtiruvchi markaziy figura sifatida gavdalantiriladi. Uning fazilatlarini – jasorat, vafodorlik, sabr, hikmat, kechirimlilik, rahm-shafqat va halollik – Navoiy tomonidan ilgari surilgan mukammal inson tushunchasining muhim jihatlari tashkil etadi. Bu ideal doston davomida o'zining turli shakllarda namoyon bo'lib boradi – ba'zida bu jangdagi jasorat, ba'zida esa oriyatli chekinishda ko'rinadi, ammo har doim bu ideal asosida – qalb pokligi va niyat tozaligi yotadi.

Shoh Navfalning harakati va qarorlari tasodifiy emas, balki chuqur tafakkur va ruhiy yuksaklik natijasidir. U Majnun ahvolini anglaydi, his qiladi, bu – sufiylikda “qalb ko'zi bilan ko'rish” deb ataladi. Shoh Navfal qalbi pok inson sifatida boshqa odamning iztirobini o'z qalbidan o'tkazadi. Shu sababli u yordam qo'lini cho'zadi, garchi bu yordam unga siyosiy jihatdan zarur yetkazishi mumkin bo'lsa-da. Bu harakat orqali Navoiy o'z davr jamiyatiga chinaxloqiy namunani ko'rsatadi – odam o'z mavqei emas, haqiqatni tanlashi lozim. Shoh Navfalning axloqiy ideali shundaki, u har qanday

sharoitda ham qalb ovozi tinglashga tayyor, u uchun yurakdagi haqiqat jamiyatdagi manfaatdan ustundir.

Bu obraz orqali Alisher Navoiy o'z asarining markaziy g'oyasini – muhabbat, insoniylik va ilohiylik uyg'unligini ilgari suradi. “Shoh Navfalning “Layli va Majnun” dostonidagi paydo bo'lishi, asar kompozitsiyasi nuqtayi nazaridan muhim burilish nuqtasini tashkil etadi. Dostonning dastlabki qismlarida Majnun ichki iztiroblari, jamiyatdan begonalashuvi, sevgi yo'lidagi kurashlari tasvirlanadi. Bu bosqichda voqealar asosan Majnun markazida aylanadi, uning monologik iztiroblari va holatlari asar ohangini belgilaydi. Ammo aynan shu voqealar chizig'ida Shoh Navfal kirib kelishi bilan yangi bosqich – tashqi harakat va dramatik kuch o'z ta'sirini ko'rsata boshlaydi. Shoh Navfal Majnun ichki holatini anglagan holda tashabbusni o'z qo'lga oladi va bu bilan syujetda yangicha kuch va yo'nalish paydo bo'ladi”[5].

Kompozitsion jihatdan, Shoh Navfal obrazi dostonning markaziy bo'g'inlaridan biriga aylanadi. U syujetni bosqichma-bosqich kuchaytiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Voqealar Shoh Navfal ishtirokidan so'ng murakkablik kasb etadi, har bir harakat o'ziga xos dramatik va ruhiy yuksalishga ega bo'ladi. Uning har bir ishi – Majnunni topishi, dardini tinglashi, urushga kirishi – alohida dramatik sahna bo'lib, asarni dinamik kuch bilan to'ldiradi. Bu esa dostonni nafaqat ruhiy, balki dramaturgik jihatdan ham boyitadi. Shoh Navfal syujet rivojida Majnun ham, o'quvchining ham nigohida yuksak obraz sifatida mustahkamlanadi. Uning pozitsiyasi – dostonning g'oyaviy markaziy o'qiga mos keladi. U orqali Navoiy muhabbatni ijtimoiy to'siqlardan yuqori qo'yadi. Kompozitsion jihatdan bu obraz – Layli va Majnun ayriqlik yo'lidagi eng muhim qadamlarni bosib o'tuvchi harakatlantiruvchi kuchdir. Shoh Navfal obrazisiz doston biryozlama bo'lib qolgan bo'lardi, aynan uning harakatlari dostonni harakatga keltirib, syujetni chuqurlashtiradi.

Shoh Navfal siymosi “Layli va Majnun” dostonida voqealar oqimi muayyan dramatik cho'qqiga yetganida sahnaga olib chiqiladi, bu esa uning kompozitsion jihatdan muhim burilish nuqtasi vazifasini bajarishini ko'rsatadi. Dostonning dastlabki qismida Majnun ruhiy iztiroblari, uning yuragida yuz berayotgan ichki kechinmalar, ishq yo'lidagi iztiroblar tasvirlanadi, ammo bu iztiroblar tashqi voqelikka to'liq o'tmagan bo'ladi. Aynan shunday ruhiy siqilish, jamiyat va an'analarning bosimi avj olgan pallada Shoh Navfalning maydonga chiqishi voqealar oqimida yangi sahnani ochadi. Shoh Navfal dastlab otashin, jasur, jangovar hukmdor sifatida tavsiflanadi, bu esa uni shunchaki yengil obraz emas, balki ijtimoiy-adabiy tizimdagi faol harakat qiluvchi kuch sifatida belgilaydi.

Shoh Navfalning kirishi bilan doston bir muddat lirik-rekreativ holatdan chiqib, epik-harakatli voqealar maydoniga o'tadi. Shoh Navfal siymosi orqali voqealar silsilasi yanada jonlanadi, dramatik tus oladi va bu obraz orqali Majnun ichki dunyosi tashqi voqealarga aks eta boshlaydi. Shoh Navfal, garchi doston markaziy qahramoni bo'lmasa-da, uning siymosi dramatik vaziyatlarda muhim rol o'ynaydi va voqealarning burilishiga sabab bo'ladi. Majnun dardini eshitgan Shoh Navfal o'z sarkardaligiga, kuchiga va shon-shuhratiga ishongan holda Laylining elini urush bilan zabt etmoqchi bo'ladi, bu esa dostonning dramatik kuchini keskin oshiradi.

Xulosa. Shoh Navfal “Layli va Majnun” dostonida tarixiy obraz emas, balki badiiy-sufiy timsol bo'lib, muallifning ruhiy kamolot, sabr-toqat, insoniy yuksalish haqidagi g'oyalarini mujassamlashtiradi. Shoh Navfal Majnun holatini tushungan holda unga moddiy va harbiy yordam ko'rsatishga intiladi, lekin muhabbatni kuch bilan emas, qalb tozaligi bilan qozonish mumkinligini anglab, Majnunni ruhiy jihatdan yuksalishga da'vat etadi. Shoh Navfal obrazining

doston voqealari rivojidadagi ishtiroki vaqtincha bo'lsa-da, u dramatik burilish yasovchi, muallifning asosiy g'oyalarini ifodalovchi markaziy figuraga aylanadi.

ADABIYOTLAR

1. A'zamxo'jayev, M. (2019). Layli va Majnun: tafsir va talqin. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Ergashev, M. (2022). Alisher Navoiy qahramonlarining ma'naviy qiyofasi. Toshkent: Akademnashr.
3. Hasanov, E. (2009). Turkiy manbalar asosida Navoiy tili. Toshkent: Universitet.
4. Karimov, A. (1997). Alisher Navoiyning tarixiy asarlari. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
5. Nurmatov, D. (2017). Qahramon obrazining evolyutsiyasi Navoiyda. Farg'ona: FDU.